

Nyt fra Sprognævnet

2006/3 september

Indhold

Artikler

- [Når trykket afgør betydningen](#)
- [Resultater fra brugerundersøgelsen på Sprognævnets hjemmeside](#)
- [Pia Jarvad 60 år](#)

Spørgsmål og svar

- [Kvindelig omskæring og æresdrab](#)
  - [Tegningesag eller tegningssag?](#)
  - [Får og bukke](#)
  - [I træk, i streg - eller i stræk?](#)
  - [Triumfalisme](#)
  - [En om'er eller en ommer?](#)
  - [De mellemste tæer](#)
  - [At elske](#)
-

Når trykket afgør betydningen

Af *Vibeke Sandersen*

I meget få tilfælde er trykkets placering det eneste der i udtalen markerer at to ord har forskellig betydning, og der findes næppe nogen fuldstændig liste over dem. En række af dem er dog omtalt i Poul Andersen: *Dansk Fonetik*, 1964, s. 313, og i Nina Grønnum: *Fonetik og Fonologi*, 1998, s. 201. Det drejer sig om to ordpar med forstavelsen *for-* og nogle fremmedord indlånt i nyere tid.

'Forfald/for'fald

Mest gennemført er '*forfald* : *for'fald*, der staves ens, og som bortset fra trykkets placering også udtales ens. '*Forfald* med tryk på første stavelse betyder 'omstændighed der forhindrer nogen i at møde op; forhindring', fx *jeg må desværre melde forfald til mødet på torsdag*. *For'fald* med tryk på sidste stavelse betyder 'at noget bliver mere og mere faldefærdigt eller slidt', fx *selvom bygningerne nok ikke var .. så gamle, så var forfaldet synligt overalt* (Samvirke 1992, citeret efter Den Danske Ordbog, bd. 2, 2004), og bruges også om mennesker: *Nu ligner Marlon Brando et menneske i forfald. Fed, træt og gammel*

(Se & Hør 1985, citeret efter DDO). Man må dog indrømme at denne udtaleforskel på de to betydninger langt fra altid opretholdes. Mange melder fx *for'fald* med tryk på anden stavelse til et møde hvis de ikke kan komme, og der er utvivlsomt en del yngre og midaldrende sprogbrugere der vil undre sig hvis de hører ordet udtalt med den traditionelle placering af trykket på første stavelse.

Et særligt problem frembyder ordet *forfaldsdag* hvis førsteled er dannet som verbalsubstantiv til verbet *forfalde* 'skulle betales senest et bestemt tidspunkt'. Det bruges især i forbindelsen *forfalde til betaling*, fx om en væksel. I almindelighed udtales substantivet med tryk på -fald, men blandt fagfolk (bankfolk og jurister) møder man ofte en udtale med tryk på første stavelse: *'forfaldsdag*.

'Forslag/for'slag

Et andet eksempel på to ord der i udtalen kan adskilles ved hjælp af trykfordelingen alene, er *'forslag* : *for'slag*. Med tryk på første stavelse kan man fx stille et godt *'forslag*. Når man bliver ældre, kan man med tryk på anden stavelse føle at der *ikke mere er for'slag i tiden*; den går alt for hurtigt.

Det ord der vedrører varighed, kan dog også udtales med diftong: *for'slaw*, dvs. med slag udtalt på samme måde som fx *slagsang*, og så falder eksemplet uden for ordparrene der kun adskilles ved deres fordeling af trykket. Udtalen *for'slaw* er den almindelige hos de - fortrinsvis ældre - sprogbrugere der bruger ordet. Når yngre sprogbrugere derimod bruger ordet, er det sandsynligst at de har en skriftsprogsudtale og udtaler *slag* på samme måde som i fx *dueslag*, dvs. at *'forslag* og *for'slag* hos den generation virkelig kun har én udtaleforskel (er et såkaldt minimalt par).

Hvad betyder for-?

Den historiske forklaring på forskellen i trykfordeling er at *for-* i ordene med trykket på *for-* oprindelig er en præposition (et forholdsord), fx *forslag*, jf. *foreslå* (af tysk *vorschlagen*); det drejer sig altså om oprindelig sammensatte ord, mens *for-* i nogle af ordene med tryk på anden stavelse er afledninger med tysk *ver-*, der betyder 'for meget af det ordets rod betyder', således *forfalde* 'falde for meget'. Ordene med tryk på *for-* er således oprindelig sammensatte ord, mens ordene med tryk på anden stavelse kan være oprindelig afledte ord.

I nogle ord har det trykstærke førsteled formen *fore-*, fx *foreholde*, fx *foreholde én hans fejltagelse* (over for *for'holde*, fx *de for'holdt ham hans retmæssige arv*) og det allerede nævnte *foreslå*. Man kan også nævne *foregå* over for *forgå* eller *foregribe* fx *begivenhedernes gang* over for *forgribe sig* fx *på sin næstes gods*. Men her har vi forladt de ordpar der kun adskilles ved fordelingen af trykket.

Fremmedord

Foruden de nævnte ældre ord er der nogle nyere ordpar af fremmed oprindelse som kun adskilles ved deres fordeling af trykket. Tryk på første stavelse har *'plastik* eller *'plastic* (det er valgfri former), der er betegnelse for et materiale, fx *'plastikpose*, mens *pla'stik* med tryk på anden stavelse dækker over en rumlig udformning eller en bevægelsesform. Dette ord forekommer ofte i sammensætninger som *plastikkirurgi* 'den gren inden for kirurgien der beskæftiger sig med operationer der ændrer folks udseende' og tilsvarende

plastikkirurg. Begge ord udtales imidlertid snart med tryk på *pla-*, snart med tryk på *-stik* (se Den Danske Ordbog, bd. 4, 2005). Tilsvarende udtales det højaktuelle '*kanon* 'række af litterære værker der efter nogles mening bør regnes for klassiske mesterværker' (DDO, bd. 3, 2004) med trykket på første stavelse, mens det tunge skydevåben *ka'non* udtales med tryk på anden stavelse og med stød på *o*. Den litterære *kanon* udtales dog meget hyppigt med tryk (og stød) på anden stavelse, således at de to ord både har sammenfald i stavemåde og udtale.

I nogle tilfælde er forskellen i trykkets placering ledsaget af forskel i stavemåde, således at det hjemlige ord har trykket på første stavelse '*billigst*, mens det fremmede har tryk på en senere stavelse *bi'llist*. Fremmedordene '*standard* ('norm, niveau') og *stan'dart* (dvs. en mindre fane der blev brugt ved kavaleriet), adskilles desuden i stavemåde, og propriet (egennavnet) '*August* med tryk på første stavelse over for *au'gust* (måned) med trykket på sidste stavelse adskilles alene i skriften ved at propriet skrives med stort begyndelsesbogstav.

Politiker/politikker

Desuden er der den velkendte fremmedordstype *po'litiker*, der er afledt af *politik*, med tryk på tredjesidste stavelse over for *poli'tikker* (pluralisform af *politik*) med trykket på næstsidste stavelse. Her er udtaleforskellen markeret i skriftsproget med enkeltskrivning af konsonanten i det afledte ord *politiker* og dobbeltskrivning af pluralis *politikker*. Det må dog tilføjes at der også findes en udtale af *politiker* med stød på *i*'et i trykstavelser: *po'li'tiker*. Denne udtale er i Den Store Danske Udtaleordbog, 1991, betegnet som "ældre lavprovisiel". Med denne udtale falder dette ordpar uden for de såkaldt minimale par. Af samme type er *gram'matiker*, '*tekniker* og *sta'tistiker* mfl. med tryk på tredjesidste stavelse (i *tekniker* identisk med ordets første stavelse) over for *gramma'tikker*, *tek'nikker* (flertal af teknik) og *stati'stikker* (flertal af statistik), alle med tryk på anden stavelse (der er sidste stavelse af singularisformen).

Virak?

Til sidst kan man nævne ordet *virak*. Det udtales traditionelt med tryk på første stavelse som '*virak* og havde i traditionen betydningen 'ros, smiger, hyldest'; men i dag har det fået den modsatte betydning 'postyr, ballade, skandale', og det udtales hyppigst med tryk på sidste stavelse: *vi'rak*. Der er dog næppe nogen der har '*virak* og *vi'rak* som minimale par, hvad der ville være ensbetydende med at de udtalte ordet med tryk på første stavelse i betydningen 'ros, smiger, hyldest' og med tryk på sidste stavelse i betydningen 'postyr, ballade, skandale'.

Vibeke Sandersen (f. 1936) er tidligere seniorforsker i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Resultater fra brugerundersøgelsen på

Sprognævnets hjemmeside

I løbet af maj 2006 gennemførte vi en brugerundersøgelse på www.dsn.dk ved at bede de besøgende udfylde et lille spørgeskema på hjemmesiden. Vi fik i alt 775 besvarelser, og i det følgende vil vi redegøre for hovedresultaterne af undersøgelsen.

Baggrund

Der var to formål med undersøgelsen:

- For det første ville vi gerne have et grundlag for det fortsatte arbejde med at revidere vores hjemmeside. Det endelige mål er en relancering af siden.
- For det andet ville vi samle oplysninger til brug for en portal om dansk sprog, www.sproget.dk, som Dansk Sprognævn er ved at etablere i samarbejde med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Vi var særligt interesserede i at få belyst følgende fire spørgsmål:

- Hvem er brugerne af hjemmesiden?
- Hvad bruger svarpersonerne hjemmesiden til?
- Hvilket indtryk har svarpersonerne af hjemmesiden?
- Hvilke nye faciliteter er de interesserede i på hjemmesiden?

Hvem er brugerne af hjemmesiden?

Vi kan naturligvis ikke være sikre på at gruppen af svarpersoner afspejler den faktiske brugergruppes sammensætning. Om dem der besvarede spørgeskemaet, kan vi dog sige følgende: Næsten 70 % af svarpersonerne er mellem 20 og 40 år gamle, og der er en svag overvægt af kvinder. Cirka 47 % bor i københavnsområdet, mens 12 % bor i Århus Amt. Lidt over halvdelen har en lang videregående uddannelse, mens 20 % har en kort videregående uddannelse, og 15 % har en studenter-, hf- eller hh-eksamen som højes-te afsluttede uddannelse.

Hvad bruger svarpersonerne hjemmesiden til?

Svarpersonerne bruger primært følgende fem faciliteter på hjemmesiden:

1. Retskrivningsordbogen (85 %)
2. Kommaregler (40 %)
3. Ofte stillede spørgsmål (OSS) (38 %)
4. Prøv din sprogviden (28 %)
5. Nyt fra Sprognævnet (22 %)

Svarpersonerne knytter en række kommentarer til de forskellige faciliteter, særligt til Retskrivningsordbogen. Som en af svarpersonerne rammende bemærker, er det "uheldigt, at man skal stave rigtigt for at kunne slå et ord op i Retskrivningsordbogen". Der er således udbredt utilfredshed med at man kun kan slå et ord op i netversionen af Retskrivningsordbogen hvis man staver det korrekt. Mange af svarpersonerne ønsker desuden at Retskrivningsordbogen får en mere prominent placering, fx på forsiden af hjemmesiden. Desuden er der en del der gerne vil have retskrivningsreglerne (afsnittene i slutningen af Retskrivningsordbogen) på hjemmesiden. Af kontraktmæssige hensyn kan vi desværre ikke i øjeblikket imødekomme ønsket om at retskrivningsreglerne gøres tilgængelige på hjemmesiden.

Angående kommaøvelserne er der flere der beklager sig over at de er for langsomme, og at

man ikke kan springe nogle af øvelserne over. Mange af svarpersonerne efterlyser at der udarbejdes flere ofte stillede spørgsmål, og at de enkelte svar bliver lettere at finde. Vi tager alle kommentarerne til efterretning, men glæder os samtidig over at der også er tegn på at mange af svarpersonerne faktisk har glæde af Retskrivningsordbogen og de øvrige sproglige oplysninger på siden. 82 % har prøvet at finde svar på et sprogligt spørgsmål på hjemmesiden, og af dem angiver 72 % at de har fundet svaret på hjemmesiden. Lidt over halvdelen af svarpersonerne stiller oftest sproglige spørgsmål til Dansk Sprog-nævn i forbindelse med deres arbejde. 16 % stiller spørgsmål i private sammenhænge, og 13 % stiller spørgsmål i forbindelse med deres studier.

Hvordan opfatter svarpersonerne hjemmesiden?

For at danne os et indtryk af svarpersonernes opfattelse af hjemmesiden spurgte vi i hvor høj grad svarpersonerne fandt at siden udtrykte *troværdighed*, *faglighed*, *forståelighed* og *åbenhed*. Svarene skulle gives på en skala fra 1 til 6, hvor seks udtrykte den højeste grad af troværdighed, faglighed, forståelighed og åbenhed.

Gennemsnitsanalyse: I hvilken grad synes du at hjemmesiden udtrykker følgende egenskaber?

	Gennemsnit
Troværdighed (jeg stoler på den information jeg får på siden)	5,65
Faglighed (stoffet er formidlet af fagfolk)	5,30
Forståelighed (stoffet er formidlet klart)	4,89
Åbenhed (det er tydeligt hvem Dansk Sprognævn er, og hvad nævnet står for)	4,70

Analysen viser at svarpersonerne generelt opfatter siden som meget troværdig og faglig, mens gennemsnittene ligger lidt lavere hvad angår forståelighed og åbenhed. Mange af svarpersonernes kommentarer drejer sig om deres opfattelse af hjemmesiden. Som en af svarpersonerne i den mere diplomatiske ende udtrykker det, kunne vi måske "fokusere en smule på optimering af det grafiske udtryk". Andre giver mere direkte udtryk for at de finder designet kedeligt eller ligefrem grimt og navigationsstrukturen vanskelig at orientere sig i. Der er desuden udbredt utilfredshed med at vi bruger frames fordi det betyder at man ikke umiddelbart kan linke direkte til relevante undersider. I forbindelse med relanceringen af hjemmesiden vil vi rette op på disse kritisable forhold.

Hvilke nye faciliteter er svarpersonerne interesserede i?

I undersøgelsen foreslog vi en række nye faciliteter på hjemmesiden. Vi planlægger ikke at alle disse faciliteter skal være tilgængelige på www.dsn.dk, men vil arbejde på at nogle af dem bliver tilgængelige på den portal om det danske sprog som vi samarbejder med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab om at etablere.

Der er en udpræget interesse for at få adgang til forskellige ordbøger på nettet (83 % gav spørgsmålet seks point, dvs. anførte at de er særdeles interesserede), og mange svarpersoner efterlyste også bestemte typer ordbøger (fx betydningsordbøger og fremmedordbøger) i deres kommentarer. Der er ligeledes bred interesse for "en søgefunktion hvor du slår op i flere forskellige kilder". 66 % erklærede sig særdeles interesserede ved at give spørgsmålet seks point, og 20 % gav det fem point. Der er også ret stor interesse for nyheder om sproglige emner på hjemmesiden idet 85 % gav spørgsmålet mellem fire og seks point. Det samme gælder i lidt mindre udpræget grad for artikler om sproglige emner hvor cirka 70 % gav spørgsmålet mellem fire og seks point. I forlængelse af brugerundersøgelsen er vi i gang med at foretage en række justeringer af hjemmesiden. Vi ser dog frem til helt at kunne relancere siden og glæder os også til at berette nærmere om den kommende portal om dansk sprog, www.sproget.dk, der vil blive lanceret i løbet af 2007.

Dansk Sprognævn

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Pia Jarvad 60 år

Den 20. juli 2006 fyldte seniorforsker, cand.mag. *Pia Jarvad* 60 år. Hun har været ansat i Dansk Sprognævn siden 1974.

I anledning af Pia Jarvads 60-års-dag holdt Dansk Sprognævn den 25. august et fagligt seminar med foredrag om forskellige sproglige emner. Som en hyldest til fødselaren har Sprognævnet desuden udsendt et festskrift med titlen *Ordet fanger. Festskrift til Pia Jarvad i anledning af 60-års-dagen*. Skriftet er redigeret af Jørgen Nørby Jensen, Ole Ravnholt og Jørgen Schack, og det indeholder artikler om bl.a. retskrivning, orddannelse, sprogholdninger, udtale og nye ord. Artiklerne er skrevet af nuværende og tidligere kollegaer og andre med tilknytning til Sprognævnet. Bogen er på 203 sider. Den kan købes hos Sprognævnet (tlf. 35 32 89 82 eller e-post: hanne.broch@dsn.dk), og den koster 95 kr + porto.

Sprognævnet ønsker Pia hjerteligt tillykke og ser frem til mange flere års samarbejde!

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Spørgsmål og svar

Kvindelig omskæring og æresdrab

Spørgsmål: Det drejer sig om ordene *kvindelig omskæring* og *æresdrab*. Vi vil gerne vide noget om ordenes oprindelse og betydning. Og kunne de fx erstattes med hhv. *kønslæstelse* og *familiekvivering* eller *familiehenrettelse*?

Svar: Udtrykket *kvindelig omskæring* er dannet som en pendant til den oprindelige betydning af ordet *omskæring*, nemlig den som man foretager på drenge inden for visse religiøse og kulturelle traditioner.

I Salmonsens Konversationsleksikon (2. udg., bd. 18, 1924) kan man læse en del om drenges omskæring og henvisninger til Biblen m.m. Artiklen slutter med: "... men for øvrigt er disse Indgreb, der hos enkelte Folkeslag ogsaa foretages paa Pigeboernene, kun undtagelsesvis af Bet. for Kønslivet." Det er skrevet af Politilæge S. Hansen, og det viser nok at man dengang kun har hørt meget lidt om *kvindelig omskæring*. Givetvis har man hørt om det fra etnografer eller antropologer som har beskrevet det som omskæring enten fordi der er en fælles grundbetydning i stil med 'skære i kønsdele' eller pga. traditionens karakter af overgangsrite. I Ordbog over det danske Sprog drejer artiklen sig udelukkende om *mandlig omskæring* (bd. 15, 1934).

Også i vore dage er dette den mest almindelige betegnelse for begrebet. I Den Danske Ordbog (bd. 4, 2005) lyder den nuværende artikel om *kvindelig omskæring* 'fjerne en piges klitoris, undertiden også de små skamlæber'. Den har følgende encyklopædiske tilføjelse: 'finder sted i flere arabiske og afrikanske lande'. Ordbogens redaktører oplyser at definitionen vil blive udvidet til også at omtale den evt. sammensyning af de ydre skamlæber, og at indgrebet er ulovligt i Danmark.

I Den Store Danske Encyklopædi finder man en grundig beskrivelse af kvindelig omskæring hvor det også nævnes at det i Vesten kaldes *female genital mutilation*, *FGM*, (kvindelig genital lemlæstelse) "for at signalere, at den ikke kan paralleliseres med den mandlige".

En søgning i avisdatabase InfoMedia (fra 1.1.1985 til 12.6.2006) viser at selvom der findes mellem 5 og 59 eksempler på følgende udtryk: *faraonisk omskæring, kvindelig omskærelse, sunna omskæring, infibulation, pigeomskæring*, så er betegnelsen *kvindelig omskæring* dog langt den mest udbredte i danske avistekster med 389 eksempler, det tidligste fra 1991.

Betegnelserne *female genital mutilation, kvindelig genital lemlæstelse* og *kønslæstelse* findes kun i hhv. 8, 2 og 11 eksempler i perioden.

Hvis man søger på Google, er der flere eksempler på alle disse betegnelser, men mht. fordelingen er billedet nogenlunde det samme. Således er der mellem 14 og ca. 550 eksempler på *faraonisk omskæring, sunna omskæring, infibulation* og *pigeomskæring*. Til sammenligning er der ca. 23.000 eksempler på *kvindelig omskæring* og hhv. ca. 75, ca. 95 og ca. 600 eksempler på *kønslæstelse, kvindelig genital lemlæstelse* og *female genital mutilation*. Søgningen er foretaget den 19.6.2006 på Googles "sider fra Danmark".

Man kan altså konkludere at den gængse betegnelse er *kvindelig omskæring*, sandsynligvis fordi det i sin tid blev set som en pendant til *mandlig omskæring*. Siden da har dette været den mest udbredte betegnelse, og selvom der har været forsøg på at indføre andre udtryk, og selvom der i faglitteratur findes mere detaljerede beskrivelser med særlige fagord, er disse altså ikke blevet tilstrækkeligt udbredte til at fortrænge den gamle betegnelse.

I eller andre kan dog godt benytte ordet *kønslæstelse* i stedet for sådan som I foreslår. Ved at bruge dette udtryk viser man at man tager afstand fra dette indgreb, og man fokuserer på den viden vi i dag har om indgrebet, nemlig at det ødelægger de kvindelige kønsorganer (Klinisk Ordbog, Munksgaard, 2005). Hvis en af de alternative betegnelser således får en større udbredelse, vil den muligvis på lang sigt kunne fortrænge den nuværende.

Ordet *æresdrab* har ifølge Nudansk Ordbog følgende definition: 'et drab hvor et medlem af en familie el. af en anden gruppe slås ihjel fordi vedkommende ikke har levet efter gruppens æresbegreber' (Nudansk Ordbog med etymologi, 3. udg. 2005). I den næste udgave af ordbogen vil definitionen blive ændret til: 'et overlagt mord som begås på et familiemedlem fordi vedkommende ikke har levet efter familiens normer og derved har tilsmudset dens ære' (redaktør Christian Becker-Christensen).

Ordet er ikke med i andre opslagsværker (fx Den Danske Ordbog, Den Store Danske Encyklopædi og Ordbog over det danske Sprog) eftersom det først kom frem i begyndelsen af 1990'erne og først senere har fået en vis udbredelse.

Søgninger på internettet viser at *æresdrab* er den mest udbredte betegnelse. I InfoMedia finder man 1834 eksempler på *æresdrab* hvoraf det tidligste er fra 1992. På Google finder man ca. 65.400 eksempler på *æresdrab* (søgt den 19.6.2006 på "sider fra Danmark"). Til sammenligning er der under 50 eksempler på fx *familiedrab* og *familiemord* som bruges generelt om mord inden for en familie.

En juridisk betegnelse vil være *manddrab*. I almensproget findes der mere nuancerede betegnelser, fx *drab*, *mord*, *overlagt mord*, *barnemord*, *kvindemord*, *kvindedrab* osv. Som sprogbrugen ser ud i avistekster (InfoMedia fra 1.1.1985 til 12.6.2006) og på internettet i øvrigt, ser det imidlertid ikke ud til at nogen af disse betegnelser bruges snævert om 'overlagt mord på et familiemedlem som har tilsmudset familiens ære'. Betegnelserne *kvindedrab* og *kvindemord* kan bruges i denne betydning, men bruges i størstedelen af eksemplerne om mord på en eller flere kvinder generelt.

Som i tilfældet med *kvindelig omskæring* kan man naturligvis vælge at bruge andre betegnelser, fx *familiehenrettelse*, *familielikvidering* e.l. Man skal blot være opmærksom på at de kan misforstås idet de ikke pointerer at der er tale om en særlig art af familiedrab, eller om der er tale om drab udført *af* eller *på* en familie. Men måske kan de få en større udbredelse med tiden.

Som konklusion må man sige at *æresdrab* er den almindelige betegnelse som siger noget om motivet for drabet, set fra den families side hvis ære er blevet krænket. På den måde er det parallelt med ord som *jalosidrab* og *medlidenhedsdrab*, der også beskriver drabspersonens motiv. Sprogligt set er der også mulighed for andre sammensætninger, og de kan i princippet fortrænge de i øjeblikket gængse betegnelser hvis de bliver brugt tilstrækkeligt meget.

IEM

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Tegningesag eller tegningssag?

Spørgsmål: Hvad siger Dansk Sprognævn til sammensætningen *tegningesag* med bogstavet *e* i midten? Skulle det hellere have været *tegningsag* eller *tegningsag*?

Svar: Der er ikke faste regler for fugebogstaver, og man kan ikke sige at nogen af formerne er ukorrekte. Der findes tre måder at danne sammensætninger på i dansk: med fuge-*s*, fuge-*e* og ingenting. Det er ikke usædvanligt at et ord kan benytte alle tre muligheder i forskellige sammensætninger, fx *mandshjerte*, *mandefag* og *manddrab*. I ordet *tegningesag* drejer det sig om tegninger tegnet med tegneredskaber. Den eller de personer der har dannet ordet og er begyndt at bruge det, har, bevidst eller ubevidst, brugt fugebogstavet *-e-*. I Retskrivningsordbogen (3. udg., 2001) kan man se at ordet *tegning* har *-s-* som fugebogstav i sammensætninger, fx *tegningsfrist*, *tegningsliste* og *tegningsret*, men i disse sammensætninger betyder *tegning* 'det at forpligte sig til at købe noget' (Nudansk Ordbog med etymologi, 2005). Der er altså ikke tale om samme betydning af *tegning*, og Retskrivningsordbogen har ikke taget højde for sammensætninger med den førstnævnte betydning.

En tommelfingerregel siger at ord der ender på *-ning* eller *-ing*, normalt tilføjer fugebogstavet *s*, fx *bygningshåndværker*, *forfatningsret*, *hæmningsløs* og *befalingsmand*. Men der findes en håndfuld undtagelser som fx *dronningerige*, *dødningehoved*, *flygtningepolitik* og *terningekast* (også *terningkast*). Et opslag i avisdatabasen InfoMedia

viser at man i medierne kan se eksempler vedrørende muhammedtegningerne på alle tre mulige sammensætninger: *tegningssag*, *tegningesag* og *tegningsag*. Der er lige mange eksempler på *tegningesag* og *tegningssag*, men flere på *tegningekrisen* end *tegningskrisen*, og i alle tilfælde færrest eksempler på *tegningsag* og *tegningskrisen*.

Og ordet *tegningesag* tyder på at man ved dannelsen enten har haft et ordmønster som *terningsespil* i hovedet eller har villet holde det ude fra de mere gængse sammensætninger som *tegningsfrist* hvor betydningen af *tegning* er en anden. Desuden har man derved undgået at to *s*'er støder sammen som i *tegningssag*.

IEM

Til indholdsfortegnelsen

Får og bukke

Spørgsmål: I forlængelse af muhammedkrisen har Anders Fogh Rasmussen efter eget udsagn fået skilt fårene fra bukkene. Men hvem er det egentligt han ikke kan lide - fårene eller bukkene?

Svar: Når man taler om at skille fårene fra bukkene, er det fårene der er de 'gode', og bukkene der er de 'onde'. Umiddelbart virker hverken fåre- eller bukkerollen dog specielt attraktiv; *får* bruges ifølge Ordbog over det danske Sprog (bd. 4, 1922) bl.a. som betegnelse for et 'uforstandigt, svagt begavet menneske', mens det afledte adjektiv *fåret* ifølge Den Danske Ordbog (bd. 2, 2004) betyder 'med et dumt og ubegavet udseende'. Hvad angår *buk*, betyder det, når det bruges om mennesker, '(ældre) liderlig mand' (Den Danske Ordbog, bd. 1, 2003).

Udtrykket *at skille fårene fra bukkene* stammer fra Matthæusevangeliet (25.32) hvor det hedder om Jesus at

"alle folkeslagene skal samles foran ham, og han skal skille dem, som en hyrde skiller fårene fra bukkene; fårene skal han stille ved sin højre side og bukkene ved sin venstre. Da skal kongen sige til dem ved sin højre side: Kom, I som er min faders velsignede, og tag det rige i arv, som er bestemt for jer .. Da skal han også sige til dem ved sin venstre side: Gå bort fra mig, I forbandede, til den evige ild, som er bestemt for Djævelen og hans engle."

Fårene, der står på den højre side, kommer altså i Himmerige og bukkene, der står på den venstre, skal i Helvede.

I den forbindelse kan man spørge hvorfor fårene repræsenterer de frelste, mens bukkene repræsenterer dem der skal i Helvede. I Det gamle testamente sammenlignes mennesker, særligt Guds udvalgte folk, med eller betegnes som *får* (jf. fx "[d]erfor siger Herren, Israels Gud, om de hyrder, som vogter mit folk: I spredte mine får .. Men dem, der er tilbage af mine får, vil jeg samle fra alle de lande, jeg fordrev dem til" (Jeremias' bog 23.2)). I Det nye testamente bruges *får* ofte om tilhængere af Jesus. Fx siger Jesus til jøderne: "Men I tror ikke, fordi I ikke hører til mine får. Mine får hører min røst, og jeg

kender dem, og de følger mig, og jeg giver dem evigt liv" (Johannesevangeliet 10.26). Denne betydning omtales også i Ordbog over det danske Sprog (bd. 4, 1922) hvor det anføres at *får* kan bruges "om menigmand i modsætning til de regerende, ledende; især .. om (medlem af) en menighed, den enfoldigt troende, i forhold til præsten".

Man kan også spørge hvorfor de frelste skal stå på den *højre* side. Ifølge Ordbog over det danske Sprog (bd. 8, 1926) kan *højre* bruges 'om (pladsen ved) ens højre hånd eller side opfattet som den vigtigste, fornemste'. Som eksempler på denne brug anfører Ordbog over det danske Sprog faktisk talemåden med fårene og bukkene. Desuden nævnes at "vie til højre hånd", "være ens højre hånd" og "gå ved den højre side af sig selv", hvilket ifølge ordbogen betyder at 'være overmåde ærekær'. Forestillingen om den højre side som den fornemste side optræder også i trosbekendelsen hvor det hedder at Jesus sidder "ved Gud Faders, den Almægtiges, højre hånd". Derudover er den gennemgående i Bibelen. I Det gamle testamente hedder det fx "Herren er ved din højre side" (Salmernes bog 110.5), og i Det nye testamente nævnes det flere gange at Jesus efter opstandelsen befinder sig ved Guds højre side (jf. fx Markusevangeliet 16.19, Apostlenes gerninger 7.55).

AK

Til indholdsfortegnelsen

I træk, i streg - eller i stræk?

Spørgsmål: Min kæreste og jeg diskuterer om det hedder *i træk* eller *i streg*, altså fx *hun sov 12 timer i træk* eller *hun sov 12 timer i streg*?

Svar: I traditionelt rigssprog hedder det *hun sov 12 timer i træk*. Men udtrykket *i streg* findes også. Det er ikke med i moderne betydningsordbøger som fx Den Danske Ordbog (2003-2005) og Nudansk Ordbog (2005), men nævnt i Ordbog over det danske Sprog (ODS), bind 22, 1944, med betydningsforklaringen 'på én gang, uden ophold'. Ordbogen oplyser at der er tale om et dialektalt udtryk og henviser til H.F. Feilberg: Bidrag til en Ordbog over Jyske Almuesmål (1886-1914). Heri finder man under opslagsordet *streg* eksemplet *æ s*o*l f*i* kvier a j*i*n stræk* ('jeg solgte fire kvier i (en) streg').

Om denne brug af *i streg* i vore dage er begrænset til jysk, kan dog nok diskuteres. Udtrykket findes i hvert fald også blandt sprogbrugere med ikkejysk baggrund. Man kan også jævnligt støde på det i skriftsproget:

".. samtidig var Ljungberg garant for, at det engelske mesterhold nu er ubesejret i 45 ligakampe i streg" (Berlingske Tidende 12.9.2004)

"Humøret var højt i Haarby, da spillefilmen Polle Fiction havde verdenspremiere. Fem gange i streg blev filmen vist i den lille Haarby Bio" (Magisterbladet 25.11.2005)

"I Zagreb vandt Schild sit andet World Cup-slalomløb i streg" (B.T. 6.1.2006)

Jysk Ordbog i Århus (www.jyskordbog.dk) har i sit seddelkartotek blot 9 optegnelser med udtrykket *i streg* (eller *i jén streg*), alle fra Sønderjylland og Sydvestjylland. I 2004 foretog ordbogen en nærmere undersøgelse af udtrykkets udbredelse i jysk. En række meddelere

blev bedt om på deres dialekt at gengive sætningen *Nu har jeg arbejdet 4 timer i træk*. Ud af de i alt 111 besvarelser var der kun 11 sikre med udtrykket *i streg*, alle fra samme område som kartotekssedlerne og de fleste fra "yngre" meddelere (det vil i denne sammenhæng sige personer født mellem 1930 og 1950). Blandt de øvrige besvarelser finder man udtryk som *i rad*, *i stræk* og *i jén køre* ('i én køre')

At *i streg* tilsyneladende står stærkest i den sydlige del af Jylland, kan skyldes påvirkning fra tysk *in einem Strich*. *Strich* betyder jo 'streg'. Det tyske udtryk nævnes i ODS under ordforbindelsen *i eet træk* (bind 24, 1948). Ved Ømålsordbogen, der beskriver dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer, har man ingen eksempler på *i streg*.

Når der er så få eksempler på udtrykket *i streg* i de store dialektordbøgers kilder, kan det skyldes at det først er blevet udbredt i det øvrige Danmark i de senere år. Jysk Ordbog dækker perioden fra ca. 1700 til i dag, men den helt dominerende del af ordbogens materiale afspejler dialekterne i tiden fra ca. 1850 til 1920. Ømålsordbogen lægger tilsvarende hovedvægten på tiden 1850-1920.

Om det er det gamle dialektale udtryk *i streg* der har fået en renæssance i moderne dansk, eller om udtrykket er helt nydannet, må dog foreløbig stå hen i det uvisse.

Endelig skal nævnes varianten *i stræk* (jf. ovenfor). Udtrykket har en vis udbredelse både i skriftsproget og i talesproget, men i moderne ordbøger over rigssproget leder man forgæves efter det. Som det fremgår af de følgende eksempler, bruges *i stræk* i samme betydning som *i træk* og *i streg*:

"Dansktoppens ubestridte stjerner, Hilda og Keld Heick, har lavet en sommerrevy for andet år i stræk i Nykøbing Falster" (Ekstra-Bladet 9.6.1994)

"I nogle perioder var hun på børnehjemmet 24 timer i stræk" (Politiken 18.8.2004)

I stræk er i ODS (bind 22, 1944) illustreret med et enkelt citat: *læser man alle Førstekapitlerne i de seks Afsnit i Stræk, faar man en samlet Fremstilling* (Hakon Stangerup: *Romanen i Danmark i det 18. Aarhundrede*, 1936). Udtrykket er muligvis påvirket af ordforbindelsen *i ét stræk*, der jo betyder 'uden afbrydelse', fx *vi kørte til Paris i ét stræk*, jf. Nudansk Ordbog (2005).

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Triumfalisme

Spørgsmål: Findes ordet *triumfalisme* i dansk, og hvad betyder det?

Svar: Ordet står ikke i vores ordbøger, og vi har heller ikke fundet det i InfoMedia. I B. Kjærulff Nielsen: *Engelsk-Dansk Ordbog*, 6. udg., 1998, er ordet betegnet som "religiøst" og forklaret som 'den doktrin at en bestemt troslære er evig og uforgængelig'. Men i *The New Oxford Dictionary of English*, 1998, forklares *triumphalism*, der er et udpræget

minusord på engelsk, (i dansk oversættelse) som 'overdreven triumf over egen succes eller præstation (især benyttet i en politisk kontekst)'. The New Oxford Dictionary anfører eksemplet *an air of triumphalism reigns in his administration*.

Sprognævnet har et enkelt dansk citat med ordets politiske betydning: *den triumfalisme som præger ... Nato* [dvs. efter at Warszawapagten er ophørt] (Radioavisen, kl. 18, 1.6.1991), og et enkelt på det tilsvarende adjektiv (tillægsord) *triumfalistisk: den triumfalistiske tolkning af demokratiets, antisemitismens og rettens sejr* (om den dom for spionage der i 1894 blev fældet over den franske officer Dreyfus der var jøde) (Information 28.2.1994). I øvrigt har vi citater på tysk og svensk: *Kristen triumfalisme, som så länge har belastat de kristnes förhållande till juderna ... Med triumfalism förstår vi en känsla av överlägsenhet, med vilken man jämför den egna religionens ideal med den andras historiska verklighet* (Nordisk Judaistik, 1991, nr. 2, oversat fra tysk). Det kunne således se ud som om der er tale om en anglicisme i ny brug.

VS

[Til indholdsfortegnelsen](#)

En om'er eller en ommer?

Spørgsmål: I en ølreklame på tv bliver en uduelig reklamemand gang på gang sat på plads af sin chef med ordene *Det er en OM'er*. Der er i hvert fald sådan der står på skærmen, men er det egentlig den korrekte stavemåde?

Svar: Nej, den korrekte stavemåde er *ommer*, altså med to *m*'er og uden apostrof.

For konsonanter mellem to vokaler er det hovedreglen at der skrives dobbelt konsonant efter en kort vokal (*læsse, hallen, ølbassen*) og enkelt konsonant efter en lang vokal (*læse, halen, flybasen*). Denne regel gælder når vokalen foran konsonanten er trykstærk, samt i sammensatte ord og i visse afledninger, jf. § 8.1. i Retskrivningsordbogen (3. udg., 2001). I *ommer* er vokalen kort (ordet rimer på *kommer*), og derfor skal der skrives to *m*'er. En skrivemåde med ét *m* (*omer*) ville svare til en udtale med langt *o*, og ordet ville altså rime på fx *gnomer* eller *atomer*.

Apostrof kan kun i visse tilfælde bruges til at markere grænsen mellem et ords stamme og en endelse, fx foran endelser til forkortelser der skrives uden forkortelsespunktum (*USA's præsident, pc'en*), foran endelser til taltegn (*1970'erne, 90'er-ikon*) og foran endelser til visse fremmedord (*yankee'en*), jf. § 6 i Retskrivningsordbogen.

Men *ommer* er dannet af *om*, som jo hverken er en forkortelse, et taltegn eller et fremmedord, men derimod et adverbium (biord). Det er ikke så tit man danner ord ved at hæfte en afledningsendelse på et biord, men der findes dog andre eksempler. Man kan fx nævne *forbier*, som er afledt af adverbiet *forbi*, og som heller ikke skrives med apostrof.

Skrivemåden *om'er* kan kun forsvares hvis *om* er brugt som citatord (jf. § 6.2 i Retskrivningsordbogen), fx *det er helt korrekt at have to om'er i sætningen "der er stadig*

tvivl om om udvisningen var rimelig”.

Så vidt vi kan se, er ordet *ommer* ikke med i nogen ordbøger, men det er ganske udbredt i betydningen 'noget der ikke er godt nok', 'noget der skal laves om'. Ordet har formodentlig sin oprindelse i sportsverdenen. Her kan *ommer* have betydningen 'noget (fx et spark eller et slag) der skal eller kan tages om'.

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

De mellemste tæer

Spørgsmål: Alle kender jo lilletå og storetå. Men hvad hedder de tre mellemste tæer egentlig?

Svar: Vi kender ikke til nogen etablerede danske betegnelser for de tre tæer mellem storetå og lilletå, men inden for lægevidenskaben bruger man nogle latinske navne. I Klinisk Ordbog (16. udg., 2004) kan man således finde følgende betegnelser:

digitus secundus pedis ('anden tå')

digitus tertius pedis eller *digitus medius pedis* ('tredje tå'; 'midterste tå')

digitus quartus pedis ('fjerde tå')

Storetåen kaldes tilsvarende *digitus primus pedis* ('første tå') eller *hallux*; lilletåen *digitus quintus pedis* ('femte tå') eller *digitus minimus pedis* ('mindste tå'). *Digitus* kan på latin bruges om både 'finger' og 'tå'; i Klinisk Ordbog skelnes der mellem *digitus pedis*, 'tå', og *digitus manus*, 'finger'.

For nylig har John Normann Ohrt i børnebogen *Av, min tå! En drøm om tå-navne* (2006) foreslået betegnelserne *langetå*, *rundtå* og *spidstå* om de tre tæer mellem storetå og lilletå. Til bogen hører en cd med en tåsang og en hjemmeside om tæer, www.avmintaa.dk. I bogen findes desuden en huskeremse:

Lilletå - læner sig op ad

Spidstå - der triller over

Rundtå - som rammer

Langetå - så den kan nå

Storetå

Om de foreslåede danske betegnelser slår an, må tiden vise.

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

At elske

Spørgsmål: Er det korrekt at sige at man elsker *genstande*, eller kan man kun elske *levende væsner*?

Svar: Langt de fleste ordbøger *beskriver* sprog frem for at *vurdere* det. Det er således ikke almindeligt at der direkte tages stilling til hvorvidt brugen af bestemte ord i bestemte sammenhænge er korrekt eller ej (dog gøres der i Den Danske Ordbog fx opmærksom på at visse ordbetydninger anses for ukorrekte af nogle sprogbrugere).

Ifølge Den Danske Ordbog (bd. 2, 2004) er det almindeligt udbredt at sige at man *elsker* (dvs. 'holde(r) meget af, sætte(r) stor pris på') *genstande* og *fænomener*, fx musik. Det samme gælder ifølge Nudansk Ordbog (3. udg., 2005) hvor det anføres at man kan elske (dvs. 'sætte stor pris på') fx sejlbåde og god mad.

Brugen af *elske*, hvor den elskede genstand er en ting eller et fænomen, har eksisteret længe på dansk. Fx har Matthias Moth i sin håndskrevne ordbog, der blev udarbejdet mellem 1680 og 1719, eksemplet "elske sit hår, sit skæg". *Elske* betyder ganske vist ikke 'at holde af' eller 'sætte stor pris på' i denne sammenhæng. Det betyder derimod 'pleje' eller 'dyrke'. Men det var altså ikke Moth fremmed at knytte *at elske* til *genstande* da han skrev sin ordbog for godt 300 år siden, og eftersom han ikke har tilføjet nogen kommentarer til denne brug af ordet, har han tilsyneladende fundet den helt upåfaldende. Hvis man kigger i ordbøger over dansk, er der imidlertid to værker hvor den pågældende brug af *elske* på forskellig vis behandles som påfaldende.

Det drejer sig for det første om Christian Molbechs Dansk Ordbog fra 1859. Under betydningsangivelsen "holde af, have Lyst, Tilbøjelighed til" nævner Molbech at man kan elske "Ensomhed" eller "Dands". Han nøjes dog ikke med at omtale brugen, han tilføjer også at "i en del sådanne Tilfælde bruges dog hellere: at være Elsker af". Hvilke tilfælde det mere præcist drejer sig om, gør Molbech ikke nærmere rede for. Det interessante i denne sammenhæng er imidlertid at han tilsyneladende mente at brugen af *elske* i forbindelse med ting eller fænomener kunne være mindre heldig.

For det andet drejer det sig om Ordbog over det danske Sprog. I bd. 4 (1922) omtales brugen af *elske* i forbindelse med ting, hvor *elske* betyder at 'anse noget for i særlig grad smukt, godt, attråværdigt osv.; føle stærk glæde ved, sætte stor pris på'. Denne brug af *elske* forekom dog ifølge ordbogen især i litteratur og "damesprog". Ordbogen indeholder udelukkende litterære belæg for den pågældende brug af ordet. Citaterne tyder dog ikke på at brugen af *elske*, hvor den elskede genstand er en ting eller et fænomen, har været reserveret en bestemt høj litterær stil. Der henvises således bl.a. til Karl Larsen der skrev bøger "der tager både borgerskab og lavere sociale lag på kornet ... sprogligt med brug af slang" (Den Store Danske Encyklopædi, bd. 11, 1998). Holbergordbogen (1982, bd. 2) viser desuden at også Holberg, der ligeledes skrev i et mundret talesprog, brugte *at elske* i forbindelse med ting, fx i Peder Paars-citatet "[h]and elsker gjerne sødt, Rosiner, Mandler, Sucker".

I supplementet til Ordbog over det danske Sprog (bd. 3, 1997) udvides og modificeres

oplysningerne om den pågældende brug af *at elske*. For det første belægges forekomsten i "damesprog" med et citat fra et nummer af Hjemmet fra 1927, nemlig "[b]ørnene elsker et Stykke Skolemad med Betkes Oblater". Det er naturligvis ikke sikkert at citatet er skrevet af en kvinde, men det illustrerer i hvert fald Ordbog over det danske Sprogs forestillinger om "damesprog" i det omfang Hjemmet må formodes at være henvendt til kvinder. For det andet tilføjes det at den pågældende brug af *elske* er blevet mere udbredt i løbet af det 20. århundrede hvilket er i overensstemmelse med nyere ordbøger over dansk hvor brugen, som tidligere nævnt, behandles som fuldstændigt upåfaldende.

AK

[Til indholdsfortegnelsen](#)
